

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурса за заемане на академичната длъжност “доцент” по специалността 01.05.14 “Електрохимия (вкл.химични източници на тока)” в ИФХ- БАН, обявен в ДВ бр.89/11.11.2011 г.

Научна организация: Институт по физикохимия „Акад. Р. Каишев” - БАН

Кандидат: **ЕВГЕНИЯ ИВАНОВА ВЪЛОВА**, гл. асистент, д-р

Рецензент: **Райчо Георгиев Райчев**, професор, дхн, инж. (ИЕЕС - БАН)

1. Общи положения и кратки биографични данни за кандидата. Конкурсът за заемане на академичната длъжност “доцент” е обявен в ДВ бр.89/11.11.2011 год. за нуждите на Института по физикохимия “Акад. Р. Каишев” – БАН. В конкурса участва един единствен кандидат – гл. асистент д-р Евгения Иванова Въллова от същия институт.

Е. Въллова е родена в гр. София през 1950 г. Завършила е средно образование през 1968 г. в гр. Москва, а висше - по специалността „Физика на твърдото тяло” във Физическия Факултет на СУ през 1974 г. Същата година постъпва на работа в ИФХ-БАН като физик в секция „Фазообразуване и кристален растеж”, а през 1984 г. е избрана за научен сътрудник. През 1992 г. преминава на работа в секция „Електрохимично получени материали и корозионни процеси”. През 2011 г. защитава в ИФХ-БАН докторска дисертация в областта на химично отлагане на сплавни покрития.

Научната работа на д-р Въллова, която ще бъде анализирана подробно по-долу, е разнообразна по тематика, но изцяло в областта на електрохимията – електрохимично зародишообразуване и химично отлагане на метални покрития, магнитни и каталитични слоеве. Тя участва активно в разработването на научни проекти по линията на НАТО, договори с чуждестранни фирми, както и на договори за двустранно сътрудничество на ИФХ с чужди университети.

2. Описание на материалите, с които кандидатът участва в конкурса. Д-р Е. Въллова се представя на конкурса със значителна по обем научна продукция, популяризирана в реномирани международни научни списания и научни форуми и много добре систематизирана в съответните списъци. За рецензиране кандидатката е представила следните материали:

- а) Научни публикации – **38** бр., които могат да се разделят на следните групи:
- публикации в специализирани международни научни списания, всичките с ИФ – **28** бр., като например: *J. Electrochem. Soc.* (8), *J. Electroanal. Chem.* (3), *Electrochim. Acta* (2), *J. Phys. Chem.*, *Electrochem. Sol. State Lett.*, *Surf. Coat .Technol.* (2), *J. Appl. Electrochem.*, *Electrochem. Commun.*, *J. Cryst. Growth.*, *Thin Sol. Films*, *Cat.Today*, *Russian Electrochem.* и др.
  - глава от книга – **1** бр. (обзорна глава в сборника *Applied Electrochemistry*, Ed. V. G. Singh, Nova Science Publ., 2009, p. 301-334;
  - публикации в национални списания (издания на БАН) – **2** бр.
  - доклади на международни и национални научни форуми, отпечатани в пълен текст в съответните сборници, с издателство и редактор или научен комитет – **7** бр., в т.ч. 1 доклад на национална конференция.
- б) Патенти – **1** бр. Европейски патент (EP 913501/1999), който не дублира публикация.
- в) Участие с общо **16** доклади и постерни съобщения в научни конференции и симпозиуми, в т.ч. 14 – представени на международни научни форуми.

г) Участие в научно-изследователски проекти и договори – общо **13** бр., всичките международни, в т.ч. 2 научни проекта финансирани от НАТО, 8 договора - по линията на двустранно сътрудничество на ИФХ-БАН с Белгийски университети, 4 изследователски договора с чужди фирми от САЩ, Япония и Франция, както и 1 договор по линията на ФНИ за двустранно научно сътрудничество между Гърция и България.

Ще отбележа така също, че 6 публикации (# I.11, I.18 и I.20-23 от Списъка на публикациите) са включени в докторската дисертация на Е. Вълва, така че публикациите в международни научни списания, които **не повтарят** представените за придобиване на образователната и научна степен „доктор” са **22** бр. Към последните следва да се причислят: **1 глава** от цитираната по-горе книга и **6** доклада, отпечатани в пълен текст в редактирани сборници на научни форуми, както и **1** международен патент.

Тематично всички представени трудове са в областта на обявения конкурс, а наукометричните показатели на д-р Е. Вълва не само отговарят, но и нахвърлят значително препоръчителните показатели за избор на „доцент” в Правилника на ИФХ-БАН за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности (чл. 11, т. 1)

3. Обща характеристика на научно-изследователската, научно-приложна и педагогическа дейност на кандидата

Научната дейност на д-р Е. Вълва е изцяло в областта на електрохимията. Тематично тя може да се обедини в 3 направления от електрохимията, а именно:

- *химично отлагане и характеризиране на метални покрития*, представено с общо 21 публикации (# I-3, 6, 11, 12, 16-26; VII-1, 2-4; VII-1,2 от Списъка на публикациите);
- *безтоково получаване и характеризиране на електрокаталитични материали*, представено с общо 13 публикации (# I-1, 2, 4, 5, 7-10, 13-15, 29; V-1);
- *електрохимично зародишообразуване*, представено с 4 публикации (#I-27, 28, 30, 31).

И в трите направления на научна работа, кандидатът има много добри постижения и утвърдени научни и научно-приложни приноси, израз на което е положителният отзвук и много широкото цитиране на по-голямата част от нейни трудове в тези направления. Характерно за научната работа на д-р Вълва е нейната системност и прецизност – методично много добре планирани и изпълнени експериментални изследвания с използване на богат арсенал от съвременни физични техники и електрохимични методи. Резултатите от нейната научна дейност показват, че д-р Вълва е един напълно изграден изследовател, с вкус към експериментални изследвания по актуални научни проблеми, главно в областта на приложната електрохимия. Положителна роля за нейното израстване и утвърждаване като научен работник е изиграла благоприятната обстановка за научна дейност и традициите в ИФХ—БАН в областта на електрокристализация и отлагане на метални покрития, както и активното международно сътрудничество и работа по международни научни проекти на групата на проф. Стефан Армянов, в която активно и пълноценно участва д-р Е. Вълва.

4. Основни научни и научно-приложни приноси на кандидата. Най-напред бих желал да отбележа, че дисертация на Е. Вълва за получаване на образователната и научна степен „доктор”, на тема “Включване на Zn, W и Re в Ni-P и Co-P покрития при химично отлагане” бе оценена високо от Научното жури при ИФХ-БАН през 2011 г. Независимо, че като член на Журито и рецензент на дисертационния труд вече съм дал много висока оценка на научните постижения на автора, сега отново бих желал да потвърдя своите отлични впечатления за качествата на този труд.

Основните научни и научно-приложни приноси на кандидата се отнасят главно до получаване и физикохимично характеризиране на нови материали, доказване на нови факти и закономерности. Най-съществените от тях биха могли да се резюмират накратко:

1) Установени са условия за химично (безтоково) отлагане на Ni-Zn-P покрития от алкални електролити. Установени са важни за практиката закономерности при съотлагането на Zn в Ni-P покрития – намаляване на съдържанието на P в Ni-Zn-P покрития, при което се формира нанокристална структура; елементите Zn и P не се включват и не деформират решетката на никела, а са съсредоточени по междузърнените граници; включване на желязо в Ni-P и Ni-Zn-P покрития при отлагането им върху стоманена и други желязосъдържащи подложки и е предложен механизъм на този процес.

2) Експериментално е доказано, че обогатената с цинк зона на междуфазовата граница Ni-P покритие/Al подложка е резултат на непълното разтваряне на цинкътния филм (получен при предварителната цинкътна обработка на алуминиевата повърхност) от електролита за химично отлагане на Ni-P покрития.

3) Установени са условията за химично отлагане на Ni-W-P, Ni-Re-P, Ni-W-Re-P, Co-W-P и Co-Ni-Re-P покрития. Показано е, че структурата на Ni-W-P покрития зависи силно от състава им - при увеличаване на съдържанието на W и P се формира аморфна структура и получените покрития имат по-висока микротвърдост, по-малка склонност към окисление и по-висока корозионна устойчивост в сравнение с техните кристални аналози, както и по отношение на Ni-P покрития. Показано е също, че магнитните свойства на Co-W-P покрития зависят силно от структурата и термично иницираните изменения в нея.

4) Установено е различно състояние на Zn, W и Re при съотлагането им в Ni-P и Co-P покрития – W и Re се отлагат в напълно редуцирано състояние, докато Zn се отлага в „смесено” състояние – частично окислено и преобладаващо редуцирано състояние.

5) Предложена е схема на редуция на перрената до метален Re в хипофосфитен разтвор с участието на реакция на диспропорциониране и редуция на перрената до ренат, което обяснява повишената ефективност на разхода на хипофосфит при химично отлагане на Ni-Re-P покрития.

6) Получени са хибридни покрития – химично отложени аморфни слоеве от Ni-Si-P с последващо нанесени слоеве от титан и титанов нитрид. Чрез такава съчетана повърхностна обработка може да се постигне значително повишаване на твърдостта и износоустойчивостта, както и на корозионната устойчивост на изделия от обикновени метални материали.

7) Изследвани са покрития, съставени от микроразмерни частици от никел или кобалт, които са обвити с филм от Pt и Pt-Au и отложени върху подложка от стъкловиден въглерод, като потенциални катализатори за реакцията на редуция на кислород. Получени са данни за структурата на слоевете и разпределението на компонентите от повърхността на частиците към подложката. Тези интересни за горивни елементи електрокаталитични материали са получени в сътрудничество със специалисти от Солунския университет, Гърция.

8) Синтезирани са „смесени” Pt-Au покрития чрез имерсионна обработка на никелови слоеве, електрохимично отложени върху стъкловиден въглерод, в разтвори съдържащи платина и злато. Получените нови материали са охарактеризирани структурно и електрохимично и е показано, че те проявяват електрокаталитична активност по отношение на окислението на борхидриди, съизмерима с тази на чистата платина.

Последните две групи изследвания са особено актуални и важни за практиката, тъй като са насочени към създаване на ефективни електрокаталитични материали с намалено съдържание на благородни материали.

9) Експериментално е установена зависимостта на броя на зародишите, формирани при електроотлагане на живак върху платинови електроди, от времето на отлагане,

свърхнапрежението и концентрацията на електролита и е направен теоретичен анализ на получените зависимости. Потвърдено е, че дефектите в оксидния филм върху платината са активните центрове за зародишообразуване.

10) Получени са тънки филми от CdS върху медни и сребърни подложки чрез катодно отлагане в стопени соли. Направена е структурна и морфологична характеристика на филмите и оценка на влиянието на вида на подложката и условията на електролиза върху техните структурни характеристики.

Важно качество на по-голямата част от рецензираните трудове е тяхната тясна връзка с практиката и по-специално с приложната електрохимия. Резултатите от изследванията по химично отлагане на покрития са добра основа за разработване на технологии за химично отлагане на широка гама от многокомпонентни покрития на основата на Ni-P и Co-P. Данните за повърхностната морфология, разпределението на химичните елементи по дълбочина на покритията и особено – за техните физични и механични свойства са важни за оценка на възможностите за приложението на различните видове химично отложени покрития в практиката. Подходът за получаване на хибридни покрития може да намери технологични решения за получаване на специални функционални покрития с висока твърдост, износо- и корозионна устойчивост върху детайли от обикновени стомани. Изследванията по създаване на нови каталични материали с намалено съдържание на благородни метали, както бе отбелязано по-горе, са от значителен интерес за електрохимичната практика. Широкото отразяване на трудовете на кандидата в литературата от специалистите в областта пък са указание, че резултати от тези трудове вече се използват в научната практика.

5. Отражение на научните публикации на кандидата в българската и чуждестранна литература. Трудовете на д-р Е. Вълва са получили ясно изразена положителна оценка и признание от научната общност в чужбина, показател за което е положителното и широкото им цитиране в специализираната научна литература, както и установеното сътрудничество и съвместни публикации с чуждестранни специалисти и в двете основни направления на нейната научна дейност.

Представена е справка за забелязани, до предаването на конкурсните материали, на общо 409 цитати на 28 публикации, като почти всичките (с изключение само на 1 цитат) са от чуждестранни автори в международни списания и материали на научни форуми. Ще отбележа също едно много съществено, според мене, постижение на кандидата - 18 публикации (№ 5, 7, 9, 10, 13-22, 24, 25, 27, 28 и 31 от Списъка на публикациите) са цитирани над 10 пъти. Например, публикациите № 28 е цитирана 48 пъти, № 24 – 39 пъти, № 9 – 36 пъти, № 14 – 35 пъти, № 13 – 29 пъти, № 22 – 26 пъти, № 21 – 20 пъти и др. Така, и по показателя „цитирания от чуждестранни автори”, кандидатът надхвърля значително препоръчителните изисквания (20 цитати) на чл. 11(1) от Правилника на ИФХ-БАН за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности.

6. Критични бележки и препоръки към научните трудове на кандидата. Към научните трудове на д-р Е. Вълва не могат да се отправят критични бележки, които да засягат тяхната целесъобразност, методичен подход и интерпретация на експерименталните резултати. Бих си позволил обаче да направя две препоръки за бъдещи изследвания:

- да се разширят и задълбочат изследванията с различни електрохимични и физични методи по оценка на корозионната устойчивост на различните химично отложени многокомпонентни покрития, която е важна тяхна характеристика и определя, до голяма степен, приложението им като защитни покрития. Още повече, че данните в литературата за

влиянието на трети и четвърти сплавящ компонент върху корозионно-електрохимичните отнасяния на Ni-P и Co-P покрития са доста оскъдни. Особено целесъобразно е да се задълбочат изследванията по защитните свойства на т.нар. „хибридни покрития” – химично отложени аморфни покрития/ катодно разпрашени слоеве от титанов нитрид, които са нов тип, перспективни покрития с висока твърдост и износоустойчивост и потенциално много добра корозионна устойчивост;

- да се потърсят възможности за патентиране на някои оригинални решения в трудовете на кандидата, като състав на електролити за безтоково отлагане на многокомпонентни сплавни покрития, методи за подготовка на повърхността преди отлагане, както и някои методи за получаване на електрокаталитични материали и хибридни покрития.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Много добрата научна подготовка и квалификация на д-р Вълва в областта на физикохимията и електрохимията са безспорни. Тя е напълно изграден научен работник и специалист с вкус към експериментални разработки по актуални проблеми в областта на Приложната електрохимия, с владееене и прилагане на широк арсенал от съвременни физични методи и техники. Нейните научни постижения са също безспорни и са получили вече висока оценка и солидно международно признание. Тя има ясно очертана тематика – безтоково отлагане на метални покрития и електрокаталитични материали.

По своя обем и качество, всички наукометрични показатели на д-р Вълва не само отговарят, но и надхвърлят значително препоръчителните изисквания за заемане на академичната длъжност „доцент” в Правилника на ИФХ-БАН за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности (чл. 11, т. 1)

На основание на всичко гореизложено, препоръчвам с убеденост и удоволствие на Научното жури при ИФХ – БАН, да присъди на **гл. асистент д-р Евгения Иванова Вълва** академичната длъжност “**ДОЦЕНТ**” по научната специалност 05.05.14 “Електрохимия (вкл. химични източници на тока)” за нуждите на ИФХ – БАН.

06.02.2012 г., гр. София

РЕЦЕНЗЕНТ:

/проф. дхн. Р. Райчев/